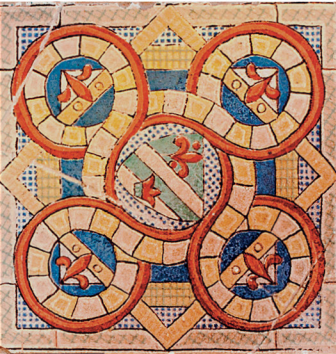

MEMLEKET MANZARALARI

Derleyen: Ulaş Bayraktar

BİR
DAYANIŞMA
ARKEOLOJİSİ

Araştırma / İnceleme

MEMLEKET MANZARALARI
Bir Dayanışma Arkeolojisi

Derleyen: Ulaş Bayraktar

Katkıda bulunanlar: Hazal Acar, Kerem Mert İspir, Hakan Altınay

Editör: Nimet Kirşan

Yayın hakları: © 2024 Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / Ekim 2024 / ISBN 978-625-6057-13-5

Sertifika no: 44919

Kapak tasarımı: Taylan Polat

Sayfa uygulama: Yasemin Çatal

Baskı: Yıkılmazlar Basın Yayın Prom. ve Kağıt San. Tic. Ltd. Şti.

15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B Güneşli - Bağcılar - İSTANBUL

Tel: (212) 515 49 47

Sertifika no: 45464

Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3, Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Memleket Manzaraları

Bir Dayanışma Arkeolojisi

Derleyen: Ulaş Bayraktar

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

İçindekiler

Tam da Bu Zamanlar İçin Bir Zamanlar Anadolu'da	
Dayanışma.....	7
Acıdan Bal Çıkarmak.....	11
Terekeme İmecesini Moğdamlık.....	15
Çok Bilinmeyenli Köy.....	19
Her Derde Deva: Dayanışma.....	27
Trafiğe Kapatılan Sokaklar, Mahalle/Komşuluk Kültürü ve Oyun Oynama Hakkı(m).....	33
Bir Umut: Dayanışma.....	37
Avanos Okutma ve Kalkındırma Derneği.....	41
Bir Dayanışma Pratiği: Karagözyan Ermeni Yetimhanesi.....	45
Adıyaman'da Deprem Sonrası Dayanışma: Dayanışma İnsanları'nın Hikâyesi.....	49
Dayanışmanın Sandıklı Hali.....	55
Biz Kimiz: Sokak Hayvanları ile İlişkimiz Üzerine Notlar.....	59
Yol Kardeşliği (Musahiplik).....	65
Hatay'da Ziyaretler.....	69
Bir Dayanışma Örneği Olarak: Palûte.....	73
Sofralı Gelmek.....	77
Agonya'da Düğün Cemiyetleri.....	81
Samsun'un Vezirköprü İlçesinde Görülen Birliktelik Yemekleri.....	85

Dayanışmayla Küllerinden Doğan Köy: Boğatepe	89
Kurtlarla Açılan Dayanışma	97
Kerpiç Evlerdeki Büyük Emek.....	103
Boş Tabaklar.....	107
Çoklayıcı Bir Sosyal Dayanışma Olarak Dikyar Köyü Habı	111
Mevsim Kapatmak.....	115
Sadaka Taşı Yerinde Ağırdir	119
Türkiye’de “Bacılıq” Halleri.....	123
Ekmeği Taştan, Dayanışmayı Ekmekten Çıkarmak	127
Afette Dayanışma Tuğrul Paşaoğlu ile Röportaj.....	131
Sonsöz	139
Ek Kaynaklar	147
Yazarlar Hakkında.....	149

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

Tam da Bu Zamanlar İçin Bir Zamanlar Anadolu'da Dayanışma

Ulaş Bayraktar

2018 yılı başlarında katıldığım “gerçek” temalı Psikiyatri Kış Okulu'nda Kültürhane tecrübemizi paylaşmıştım. Sunuştan sonra bahçede laflarken genç bir meslek erbabı benim hakkımda gözlemlediği bir hakikati paylaşmaktan kendini alamadı. Ona göre Kültürhane'de aslında hiç de iyi bir şey yapmıyordum çünkü onun yüzünden travmamı yaşayamıyordum. Zaten işimden atılmıştım, kariyerim engellenmişti, ailemden ayrı düşmüştüm; ciddi hukuki ve siyasi müeyyidelerle karşı karşıyaydım ama yine de hiçbir şey olmamış gibi bir kafe açıp kamusal işler yapmaya çalışıyordum. Uzun bir süre, kaçtığım travmamın beni ne zaman yakalayacağını merakla bekledim. Her an bir yerden çıkıp beni bulması işten bile değildi.

Bir süre sonra bir dostum, Johann Hari'nin *Kaybolan Bağlar*¹ adlı kitabını önerdi. Kitap depresyonun gerçek nedenini ve beklenmedik çözüm önerilerini leziz bir dille anlatıyordu. Çok basit bir iddiası vardı çalışmanın: Depresyonun nedeni serotonin gibi beyin kimyasallarının azlığından ziyade yaşanan hayat ve bu hayatta kurulan bağların eksikliğiydi. Tek devası antidepresanlar olan klasik yaklaşıma karşı yazar, depresyonun anlamlı çalışmadan ve değerlerden, diğer insanlardan, çocukluk travmalarından, statü ve saygıdan, doğadan, umutlu ve güvenli bir gelecekte kopuk yaşamak gibi sebeplerden kaynaklandığını tüm dünyadan, çok samimi ve ikna edici bulgularla tartışıyordu. Başka bir deyişle depresyonun sebebi, beynin içindekilerden ziyade doğal ve sosyal çevremizle kurduğumuz ilişkideki kopukluklardı. Haliyle de depresyona

1. Johann Hari, *Kaybolan Bağlar: Depresyonun Gerçek Nedeni ve Beklenmedik Çözümler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2019.

mâni olmanın veya onu alt etmenin yolu bu bağları güçlendirmekti. Hadi en Türkçesiyle söyleyeyim: Dayanışmaydı.

Kitabı okuyunca genç ruhbilimcinin uyarısıyla sevgili müstakbel travmamı boşuna beklediğimi anladım çünkü bizi sivil ölüme mahkûm ettiklerini düşünenlerin aksine ben bu geçen üç yıl boyunca çok fazla yeni bağ kurma ayrıcalığına sahip olmuştum. Kültürhane sayesinde Mersin’de hemşerilerimizle, ülke genelinde birçok dostumuzla iletişim kurma, birlikte olma ve dayanışma imkânımız olmuştu. Bu zor zamanlarda gani gani dirlik ve umut içinde yarınlara olan inancımı koruyacak kadar şanslı hissediyordum.

Bu çalışmaya ilk soyunduğumuz Covid-19 salgını dönemi de toplumsal, ekonomik, dolayısıyla da siyasi hayat açısından çok önemli bir travma zemini oldu. Öyle ya, o karantina günlerinde alışıldık hayatlarımızdan ve alışkanlıklarımızdan eser kalmadı. Üretim ve perakende zincirleri aksadı; sosyal hizmetler ve sağlık hizmetleri ciddi olarak zora girdi. Hâkim ekonomik ve sosyal politikalar sorgulanmaya başlandı. Hiçbir şeyin artık eskisi gibi olmayacağı iddiası yine dillere pelesenk oldu.

Yukarıda ortaya attığım düşünce patikasına sadık kalarak küresel düzeyde yaşadığımız bu krizin devasının da virüsün tehdit ettiği bağlarımızı koruyup onları tazelemek ve yenilerini kurmaktan geçtiğini düşünüyorum. Bu yüzden salgının başından beri sağlık açısından en önemli önlem olan “mesafe” olgusunu da sosyal bakımdan farklı değerlendirmek durumundayız. Melek Göregenli tam da bu hususta çok haklı bir uyarıda bulunarak “sosyal” değil “fiziki” mesafe kavramını kullanmamız gerektiğinin altını çiziyor. Ona göre “Aramıza koymamız gereken mesafe mekânsaldır, fizikseldir, asla toplumsal değildir, tam tersine toplumsal olarak aramızdaki tüm farklılıklar yokmuşçasına yaklaşmak, kolektif bir zihniyet, tutum ve davranış değişikliği için birbirimizi güçlendirmek zorundayız. Kişisel değil kolektif-toplumsal bir tehditle karşı karşıyayız, başa çıkmanın yolu da kolektif ve toplumsal olmak zorunda.”²

2. Melek Göregenli, “Salgından önce de eşit değildik, salgında da eşit değiliz”, Evrensel Gazetesi – röportaj, yay. Fatih Polat, 26.03.2020, erişim adresi: evrensel.net%2Fhaber%2F400472%2Fprof-dr-melek-goregenli-salgindan-once-de-esit-degildik-salginda-da-esit-degiliz&usg=AOvVaw0uK_Og36h3yVv6xg9xngby

Virüsün yayılmasını engellemek, en azından yavaşlatmak için fiziksel mesafemizi korumamız elzem. Ama bu mesafe sosyal bir aradalışımızı, karşılıklı dayanışma ve yardımlaşmamızı ve diğerkâm düşüncelerimizi engellememeli. Çünkü sadece en güçlü ve en dayanıklı olanlar değil, aynı zamanda karşılıklı yardımlaşmayı etkili ve sürdürülebilir bir şekilde kurabilen ve işletebilen canlıların da hayatta kaldığını unutmamalıyız.

Covid-19'un artık olsa olsa ağır bir grip muamelesi gördüğü günlerde çalışmamızı güncelleme ve genişletme kararı aldık. Evet, pandemi artık mazide nahoş bir seda ama dayanışma ihtiyacı her geçen gün daha hayati bir önem kazanıyor. Vahimleşen ekonomik sıkıntıların yanında gerileyen sosyal devlet politikaları, dünyanın dört bir köşesinde patlayan ya da patlamak üzere olan silahlı çatışmalar, iklim krizinin vurduğu yaşamlar, binbir sebepten yurtlarını terk edip gurbet diyarlara sığınan milyonlar, yükselen aşırı sağın kırılğanlaştırdığı ötekiler... ve deprem(ler)! Bu karmaşık tablo, dayanışmanın ne denli gerekli olduğunu bir kez daha ortaya koyuyor.

Özcesi; zor zamanlardan geçiyoruz ve daha fenası bunlar belki de –görece– iyi günlerimiz. Karşı karşıya olduğumuz ve olacağımız tüm bu krizlerle baş edebilmek için geçmiş deneyim ve pratiklerin hatırlanması büyük önem taşıyor. Elinizdeki seçkiyi bu amaca yönelik olarak Avrupa Siyaset Okulu mezunlarının tarih ve coğrafya içinde çıktıkları keşfin güncesi olarak görebilirsiniz. Tüm Anadolu'yu katederek bu toprakların dayanışma kültürünün özgün ve ilham verici deneyimlerini bizlerle paylaşıyorlar. Şölenlere ve eğlencelere katılıyor, ekmeğ pişirip sofralar kuruyor, evler yapıp daireler satın alıyor, yaşlıları ziyaret edip yoksullara yardım ediyor ve yetimlerle birlikte kamp yapıyorlar. Anlayacağınız çok uzaklardaki değerleri tam içimizde hissettirip kıymetlerini en saf biçimde gözler önüne seriyorlar. Bizi koskoca bir dayanışma kıtasını keşfe çıkarıp umudumuzu ve yarına olan inancımızı tazeliyorlar.

Ne diyelim, bu derlemeyle gökten üç elma düşsün. Biri bu toprakların dayanışma kültürünü var edenlere, biri bunu hâlâ sürdüren ve hatırlayanlara, sonuncusu da bunlardan ilham alıp yeni yeni dayanışma ve birliktelik zeminleri inşa edeceklere olsun.

Acıdan Bal Çıkarmak

Aysun Avcı

Dayanışma, insanın sosyal bir varlık olarak bu sosyallik içindeki birlikteliği sağlama isteğidir. Tarih boyunca iki birey bir araya geldiğinde, ortak bir mekân paylaşma gereksinimi ortaya çıkmış ve bu ihtiyaç, dayanışma ihtiyacını doğurmuştur. Bu dayanışma ihtiyacı, ilk insanların birlikteliklerinde salt karşılıklı bir etkileşimken zamanla dayanışma olgusu kültürel özellikler de göstermeye başlamıştır. Farklı toplumsal yapıların oluşmasıyla başlayan ve devamında gruplaşmaların farklı dinamikleriyle çoğalan bir kültürel çeşitlilik içinde yaşar insan. Günümüzde artık dayanışma olgusunu dayanışma kültürleri başlığı altında özel olarak sınıflandırmak mümkündür.

Dayanışma biçimleri bakımından oldukça zengin bir coğrafya olan Mezopotamya, dayanışmayı toplumsal yapının temeline oturtmakla kalmayıp aynı zamanda kutsal sayan medeniyetlere ve halklara tarihin farklı dönemlerinde ev sahipliği yapmıştır. Antik Çağ'da günümüz Adıyaman, Gaziantep ve Kahramanmaraş topraklarında hüküm süren Kommagene Krallığı'nda dayanışma ve birliktelik kutsal sayılırdı. Hatta Kürt tarihi araştırmacısı Prof. Dr. Asad Khailany, Kommagene adının "herkesin birlikteliği, beraberliği" anlamına geldiğini öne sürmüştür. Yine buna benzer şekilde Mezopotamya'nın kadim halklarından olan Kürtler dayanışmayı toplumsal birlikteliğin, kutsallığın, yanı sıra varlığını sürdürebilmenin de temeli olarak görür. Zira Kürtler için dayanışma; birlikteliği sağlamakla kalmaz, aynı zamanda baskılara, zulümlere, kıyımlara, katliamlara karşı kimliğini yitirmeden varlığını devam ettirmenin de yoludur.

Kısacası birçok acıya maruz kaldığından olsa gerek Kürt coğrafyasında acıyı bölüşmek, sevinci bölüşmekten daha kolaydır. Bu

yüzden acı günlerin dayanışma ritüelleri daha belirgin ve komşu kültürlerden farklı özelliklere sahip olabiliyor. Anadolu'nun her yerinde bugünlerde dayanışma, yardımlaşma kültürü elbette ki var. Fakat Kürt coğrafyasında bu dayanışma gelenekleri acı günlerinde olduğu kadar acı yaşanmadan da gündelik olarak tekrarlanabilir. Bir nevi önlem denebilecek bu geleneklerden birinden bahsedeceğim sizlere. Belki buna benzer gelenekler Anadolu'nun başka bölgelerinde de vardır. Ne de olsa tarih insanın tarihi. Ortak bir coğrafyayı paylaşmanın, etkileşim içinde olmanın sonucu olarak duyguları benzer şekilde dışa vurmak gayet olası.

Adıyaman'da ve Kürt coğrafyasının diğer yerleşim bölgelerinde günümüzde daha az rastlansa da ahir zamanlarda hane sakinleri gün içinde en az bir komşusunun kapısını çalardı. İş zamanları olan ilkbahar-yaz dönemlerinde buna pek gerek duyulmazdı. Çünkü herkes bağda bahçede olur, birbirlerini gün içinde görürlerdi. Zaten o dönemlerde imece usulüyle çalışılır, köylüler elbirliğiyle tüm köyün ekinini ve hasadını yaparlardı. Ancak insanların evlerine çekildikleri, ekinin ve hasadın olmadığı kış günlerinde bazen bir komşunun gün boyu kapısı penceresi açılmazdı. Açılmayan bir pencere, aralanmayan bir kapı, duyulmayan bir ses doğal olarak kaygı yaratırdı insanlarda ve bu yüzden de komşunun kapısı çalınırdı. Zamanla bu durum gündelik kısa ziyaretlere dönüşürdü. Bu kısa ziyaretlerin amacı komşunun bir sorunu veya ihtiyacı olup olmadığını öğrenmekti. Dayanışmanın, geçmişte gündelik hayatın bu denli bir parçası olması muhtemelen katı bir bireycilik anlayışının henüz toplumsal hayatta kendine yer edinmemiş olmasındandır.

Bugün bu gelenek özellikle dağ köylerinin bazılarında hâlâ devam ediyor. Ancak şehirlere göçle beraber tenhalaşan köylerde geleneğin yavaş yavaş unutulduğunu görmek de mümkün. Köy yerlerinden çıkma bu geleneği göçle beraber şehirlere taşıyan köylüler de yok değil. Bu nedenle Kürt coğrafyasında bir şehirde, komşunuz sebepsizce kapınızı çalıp ayaküstü muhabbet etmek için sizi ziyaret ederse şaşırmayın. Bu ziyaret, kim olduğunuza değil, nasıl olduğunuza duyulan merakın doğurduğu bir ey-

lemdir. Tarihiyse acıyla yoğrulmuştur. Gelin bu bir-iki dakikalık eylemin geçmişine dönüp bir bakalım. Bakalım ki insanların yaşanmışlıklarını geleceğe nasıl güzel bir dayanışma biçimi olarak taşıdığını, acıdan bal çıkardığını görelim.

Bu coğrafyada, tarihteki onca zulümden kurtulan fakat göç etmek zorunda olanlar, komşusunun kapısını çalıp sağ kalan var mı diye bakanlardır. Bir gece evinden alındıktan sonra ortadan kaybolan ve akıbeti günümüzde bile bilinmeyen insanların yaşadığı yerlerde komşusunun başına bir şey gelip gelmediğini merak etmek oldukça insani oluyor tarihçeyi bilince. Çünkü geçmişte yaşanan olaylara ilişkin münferit eylemler zamanla böyle gelenekleşiyor. Üzerine düşündükçe anlaşılıyor ki mekânın ve olayın hafızayı yaşatmasıdır bu dayanışma geleneği. Aynı zamanda hafızanın mekânda yaşanmış olaya benzer çağrışımlar uyandırmasıdır. Bugün insanlar eğer hafızasızlaşmış olsalardı komşularının derdi olup olmadığını, sağ kalıp kalmadığını öğrenmek için kapılarını da çalmazlardı. Günümüzde bu geleneği yaşatanlar arasında geçmişteki acılara birebir şahit olmayanlar da var. Kültürü özgün kılan tam da bu yönü. Hafızanın aktarımını sağlamak için hissettirmek yetiyor. Hissedilen şey de benimseniyor haliyle. Böylece yaşamadığı bir olayın acısını, kaygısını hisseden kişiler bu olaydan geriye kalan dayanışmayı yaşatabiliyor.

Tüm bunlar gösteriyor ki yaşanmışlıklar insan davranışlarına yön veriyor; kaygıları, korkuları, zevkleri, alışkanlıkları yaratıyor. Olaylara tepki niteliğindeki davranışlar tekrar edildikçe zamanla olgusalığa evrilebiliyor. Bu olguya da gelenek diyoruz, ritüel diyoruz. İşte acı günlerinde verilen bu tepki, acıyı tekrar yaşamamanın kaygısıyla beraber bir dayanışma geleneğine dönüşüp nesiller boyu sürüyor bu topraklarda. Yeri geliyor, bu dayanışma paylaşmayla birleşiyor; elinde tandırda veya sacda pişirdiği sıcak ekmekle gidip komşusunun kapısını çalıyor kişi. Ya da bir kap yemek, bir tas soğuk ayranla kapısına dayanıyor. Hane sakininin halini hatırını soran birkaç cümleden sonra içeriye girmeden evine dönüyor. Ertesi gün komşusunu göremezse çekinmeden aynı kapıyı yine çalabiliyor.

Doğrusu dönüp içinde bulunduğumuz zamana bakınca, arkasında acı geçmiş olmaksızın keşke şehirler, metropoller de bu dayanışmalara şahit olsaydı demeden edemiyor insan. Yalnız başına yaşadığı evde ölen ve öldüğü, günler sonra öğrenilen insanların haberlerini görmeyi insanlık ayıbı saymak gerek. Ya da ev içi şiddetin seslerine kulak tıkayıp aile meselesine karışılmaz demek yerine bunu insanlığın bir sorunu olarak görüp sese koşmak gerektiğini anlamak. Öyle çok ki bu ve buna benzer örnekler saymakla bitmeyecektir ve saymakla bitmemesi de başlı başına bir sorundur zaten. Duyarlılık gerek bize, büyüklerimizin gündelik hayatlarının parçası olan duyarlılık. Yaşamadan da yaşanan acıyı anlama duyarlılığı, komşu olmanın da dost olmanın da ötesinde sadece insan olmanın gerektirdiği duyarlılık. İçinde bulunduğumuz zaman ve koşullar göz önünde bulundurulacak olursa geçmiştekiyle birebir aynı dayanışmalar sergilemek zor. Ancak günümüze uygun çözüm pratikleri üretmenin önünde engel yok. Bugün, birbirini tanımayan insanların kurduğu dayanışma ve yardımlaşma ağlarının güzel işler başardığını görebiliyoruz. Zor olan dayanışma, yardımlaşma, paylaşma değil... Zor olan ortak bir yaşam alanında, herkesin herkese değdiği bir toplumda kimseye değmeden yürümeye çalışmak.

Terekeme İmecesı Moğdamlık

Bilgehan Od

Tarihe 93 Harbi olarak geçen 1877 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra, önce İğdir'a, oradan da Ağrı merkezdeki Yazılı –eski adıyla Mengeser– köyüne yerleşmiş Karapapak-Terekeme torunuyum. Hayat işte, babam Ağrı'dan Denizli'ye gelmiş, dolayısıyla ben de Denizli'de doğup büyüdüm ama hep dedemin, babamın köyünün hikyelerini, gelenek ve göreneklerini dinledim.

Tarım ve hayvancılık, cennet vatanımızın birçok köşesi gibi bizim yöremizin de geçim kaynağıymış. O zamanların koşullarına göre değişiklik gösteren tarımsal faaliyetlerin o dönemde de kendine özgü özellikleri varmış. “O dönemlerde işleri tamamen insan ve hayvan gücüyle yaptıkları için büyüklerimiz epey zorlanır ve işler de uzun zaman almış,” derdi babam. Tarımla uğraşanlar, bu zorlukları keyifli hale getirmek için yardımlaşarak yapar, aynı zamanda mani ve türküler söyler, birbirlerine şakalar yaparlarmış, böylece işlerini eğlenceli bir şekilde tamamlarlarmış. Bizim yörenin ve köyümüzün elbette birçok geleneği var ancak buradan da hareketle ben dayanışma rneği olarak en uygun olanın “kotan ve moğdamlık” geleneği olduğunu düşünüyorum.

Peki, “moğdamlık” nedir? Yörede daha önce pullukla sürülen tarlalar, daha sonra Rus köylülerinin yöreye getirdiği “kotan”la yapılmaya başlanmıştır. Kotan, toprağı çok derin ve geniş işlediğinden duruma göre kotana sekiz ila on iki çift öküz koşulması gerekmektedir. Bu kadar öküz de her ailede bulunmadığından birkaç aile birleşerek tarlalarını ortaklaşa sürerler ve bu geleneğe yörede “moğdamlık” denir. Kotanın “karakotan” ve “demirkotan” olmak üzere iki çeşidi vardır. Karakotana on-on iki, demirkotana ise sekiz çift öküz veya manda koşulur. Kotanlar iki bölümden oluşur: Top-

rağı süren kısma “kotan”, önündeki tekerlekli kısma ise “harazan” denir.

Kotan sürme ne zaman yapılır? Yaz mevsiminin başladığı günlerde gündönümü diye adlandırılan 21 Haziran tarihinden sonra başlar ve ot biçimi ya da hasat mevsimine, yani ağustos ayına kadar sürer. Bu dönem de halk tarafından “kotan ayı” olarak adlandırılır.

Kotan sürme nedir, nasıl yapılır sorularını cevaplamak gerekirse öncelikle “kotan sürme” işinin zor ve külfetli olduğu ve elbette bir kişinin yapamayacağı zorlukta bir iş olduğu söylenebilir. Birden fazla kişinin çalışmasıyla yapılan kotan sürme işinde çalışan kişilerle “macgal”, “hodağ” ve “öküzcü” olmak üzere üç gruba ayrılır. Kotanın yetkili kişisi kotanı sapından tutarak yönetir. Kotanın sapına “mac” dendiği için bu işi yapan kişi de “macgal” olarak isimlendirilir. Öküzleri boyunduruğa koşma, sürme ve boyunduruktan açma görevlerini yerine getiren kotandaki çocuklara da “hodağ” denir. “Hodağ”ların sayısı kotana koşulan hayvan sayısına göre değişir. Her bir hodağ ise iki çift öküzden sorumlu olur. Hodağların en kudemlisi de “harazan hodağı” olarak isimlendirilir. Kotanda çalışan diğer bir grup ise öküzçülerdir. Öküzlerin bakımından, otlatılmasından ve kotanın bekçiliğinden sorumlu bu kişiler de kendi aralarında gece öküzçüsü ve gündüz öküzçüsü olmak üzere ikiye ayrılır.

Halk arasında kotan ayı olarak tabir edilen 22 Haziran’dan ağustos ayına kadar olan süreçte birlikte herk etmek üzere kotana çıkılır. Kotana çıkma diye tabir edilen bu işlerin başlama günü olarak perşembe ve cuma günleri seçilir. Kotana çıkma gününün sabahında kotana gidecek öküz ve manda (camuş) gündüz öküzçüsüne teslim edilir. Kotan sürme işi için gerekli malzemeler arabaya yüklenir ve birlikte tarlaya gidilir. Öncelikse kotan sahibinin tarlasıdır. Kotan sürme işi “kuş ötüümü” denilen zamanda başlar. Bu zaman dilimiye imsaktan yarım saat önce, yani yaklaşık olarak gece üç civarına denk gelir. Kotan sürme işinde uzun saatler çalışılır. Bir günlük iş neredeyse 16 ila 18 saat sürer ve akşam güneşiyle sona erer. Aralarında moğdamlık kuran kişiler de bu yüzden gün hesabı üzerinden anlaşma yaparlar. Çalışan kişilere yemeklerini, tarla sahibi getirir.

Kotanda çalışanlar, başta da bahsettiğimiz gibi bu yorucu ve uzun işleri eğlenceli hale getirmek ve uykularının gelmesini önlemek isterler, bunun için de birbirlerine değişik şakalar yaparlar, mani ve türküler söylerlermiş. Kotan sürerken söyledikleri şiiirlere de “horavel” denmektedir. Horaveller, macgalın “Hey hey hey!” demesiyle başlar ve kıtanın sonunda hep birlikte “Hoo hoo hoo!” denir. Horeveller bazen “güzelleme” bazen de “atışma ve sataşma” şeklinde olur. Ayrıca neşe verici, uyku dağıtıcı özellikte olduğu zamanlar da vardır.

Kotan sürme işi tamamlandığı gece kotan çalışanları tarlada yatar. Sabah ise etraftan çiçek, kımı ve yemlik gibi yenilebilen bitkilerden toplar, eşyalarını toparlayıp arabalara yüklerler. Öküzleri de kotana koştukları sıraya göre dizerler. Öküzlerin boyunduruklarını çiçeklerle süslerler. “Macgal”, yani kotanı yöneten kişiye arabanın en iyi ve en rahat yerine oturur ve türküler söylenerek hep beraber eve doğru yola çıkılır. İlk önce elbette yine kotan sahibinin evine gidilir, yemek orada yenilir. “Macgal”, çocukların, yani “hodağ”ların gözlerinden öperek gönüllerini alır. En son kotan çalışanları, eşyalarını alıp evlerine dönerler. Tüm bu toparlanma ve kotan sürme işinin bitmesine de “kotan açma” denilir.

Eminim, bu gelenek birçok yörede belki başka isimlerle hâlâ devam etmektedir çünkü ülkemizin her köşesinde imece usulü işler bugün de yapılıyor. Bu gelenek sayesinde tarlası olan ama tarlasını sürececek aracı olmayan ya da işçi tutacak gücü olmayan insanların işi kolaylaşıyor. Varlıklı olanın ihtiyaç sahibine yardımını sağlayan ama bunu da başa kakmadan, ihtiyaç sahibinin kalbini kırmadan yapan bu gelenek bana göre hayatı ve yaptığı işi insana sevdiren bir gelenektir. Birlikte yaşamayı kolaylaştıran, yardımlaşmanın verdiği huzuru her an hissettiren, ürününü her sofraya koyduğunda tarladan getirdiği günleri tebessümle hatırlatan ve bence hayatın anlamını keşfettiren bir gelenek. Tarım ülkesi olan canım vatanımın bu günlerde değerini çok daha iyi anladık. Tarımın değerini de her geçen gün konuşur olduk. Sizin sayenizde bu gelenek bana toprağın kokusunu ve üretmenin heyecanını hatırlattı. Askerlik süresince düşünüp arındığım bir dönemde bana tarımla uğraşma isteği ve hevesi kazandıran bir gelenek oldu.

Yararlanılan Kaynaklar:

- Caferođlu, Ahmet, "Tarla Kùltürü Etnoğrafyasına Göre 'Kotan'", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 19 (2012): 43-50.
- Karabağı, Mirza Cemal Cavanşir, "Karabağ Tarihi", *hikmetyurdu.com*, çev. Kemaloğlu Muhammet, Yıl: 7, C: 7, Sayı: 14, Temmuz-Aralık, 2014/2, s. 209-253.
- Köse, Mürsel, "Kars'ta Kotan", *Türk Folklor Araştırmaları*, Ağustos 1963, Yıl. 15, C. 8, s. 169.
- Ođan, Sinan, "Türklerde Nevruz Bayramı ve Törenleri", *Türk Dünyası Tarih Kùltür Dergisi*, Mart 1993, Yıl. 7, s. 75.
- Uca, Alattin, "Türk Toplumunda Nevruz II", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 33, Erzurum, 2007.

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

Çok Bilinmeyenli Köy

Ceren Aydın

“Nesin Matematik Köyü, 2007 yılında amatör bir ruhla ve imece usulüyle kurulmuş bir yerdir.”

Buraya gelen gezginlere, gönüllülere ve öğrencilere burayı anlatırken kurduğum gurur verici ilk cümle bu! Çünkü içerisinde dayanışmayı ve emeği barındırıyor. Bir de umudu...

Matematik Köyü ile üniversiteden mezun olduğum 2012 yazında tanıştım. Bir arkadaşımın yerine iki haftalığına mutfak gönüllüsü olmak için gelip sonrasında 3 ay gönüllü aşçı yamağı olarak çalıştım. 10 yıldan fazla bir süredir program koordinatörü olarak görev alıyorum. Bu sebeple anlatılacak çok hikâyeye, söylenecek çok söz var. Ama asıl istediğim bu işi köy tarafından anlatmak sizlere.

Matematik Köyü'ne giden bol virajlı Şirince yolunu tırmanırken etraftaki zeytinlikleri, şeftali bahçelerini gördükçe içim açılıyordu. Patika yola girdiğimdeyse o tenha toprak yolun beni böylesi bir yere getireceğini hayal dahi edemezdim.

Öğle yemeği saatiydi ve herkesin bir şeylerle uğraştığını fark ettim. Kimi bir köşede ders çalışırken kimi elinde poşetlerle çöp topluyor, birileri Bolkepçe'de yemek dağıtıyor, bir başkaları içeride bulaşıkları yıkıyordu. Biri masa gırgırlıyor, diğeri derslik temizliği için görev grubunu organize etmeye çalışıyordu. *Sanırım bir arı kovasının içine düştüm*, dedim kendi kendime. Mutlu görünüyorlardı ve sanki uzun yıllardır burada yaşıyor gibilerdi. Yeni mezun olmuş ve ne yapacağını bilemeyen bir genç için alışması kolay, bırakması zor bir yer gibiydi ve öyle de oldu.

Yavaş yavaş köylülerle tanışmaya başladım. Çalışanlar, gönüllüler, inşaat ustaları, ders veren gönüllü akademisyenler, öğrenciler derken bir baktım ki hepsi ayrı bir dünya. Eski zamanlara dair an-

latılar gibi her gece yeni bir hikâye dinliyordum. Hem de işlerinin ehli kişilerden. Emeğin ve dayanışmanın kendiliğinden gelen o yaratıcı ruhunu sanırım ilk kez bu kadar duru görüyordum. Birinden taş ustalığının inceliklerini ve Köy'ün kuruluşundaki zorlukları, bir diğerinden geçen gün derste nasıl etkileyici bir ispat yaptıklarını ve matematik okumaya karar verdiğini, bir başkasındansa kurumaya yüz tutmuş bir ağaca neden havlu bağladığını ve bir çeşit pansuman yaptığını öğrendim. Ve fark ettim ki bir aradayken kimileri kendini buluyor, kimileri aradığı birliktelik ruhunu, bir başkası işini icra ederken aradığı özgürlüğü, bir başkası yolda olmanın heyecanını, bir diğeriye düşünmenin inceliklerini. Ama hepimizin ortak bir özelliği vardı. Yollar zamanla herkesi başka diyarlara götürse de akılları fikirleri hep burada kalıyordu.

Zamanında bir liseliyken geldiği Köy'e yıllar sonra ders vermek için gelen bir akademisyen, bu pek de uzak olmayan geçmiş için gururla ve müteşekkir bir dille anlatıyordu. Zamanında ailesinin maddi gücü olmadığı için burslu olarak geldiği kampın yıllar sonra destekçisi olarak birçok burslu öğrenci alınmasını sağlayan bir meslek erbabı Köy'ü minnetle anıyordu. Yıllar önce Köy'ün inşaatında çalışmış bir taş ustası hicran yarasını Köy'deki yangın kulesinin tepesindeki bir taşa işlediğini uzaklara bakıp derin bir iç çekerek anlatıyordu ve yıllar sonra, sırf eski günleri yâd etmek için Köy'ü ziyarete gelmişti. Yeni yapılan yapılara meraklı gözlerle bakıyor, kendi inşa ettiklerininse doğayla iç içe nasıl başka bir hal aldığını görüyordu.

Ve daha birçok hikâye var Köy'e dair; iyiliğin, güzelliğin, bir aradalığın o iyileştirici ve her şeyi yapmaya muktedirmişçesine hissettirişini duyumsadığımız. Elbette yetemediklerimiz de var ama güzel olanı yaşatıp sürdürmeye dair güçlü bir inancımız da.

Hikâye Nasıl Başlamış?

Ali Nesin, Bilgi Üniversite'nde matematik bölümünü kuruyor ve ders verdiği öğrencilerin eksikliklerini görünce onları üst düzey bir matematik eğitimiyle tanıştırmak istiyor. Onları önce akşamları

Anadolu'nun dayanışma geleneğine dokunmaya ve bu toprakların yüzyıllardır yaşattığı birlik ruhunu yeniden keşfetmeye hazır mısınız?

Memleket Manzaraları'nda, "Avrupa Siyaset Okulu" programı mezunları bu toprakların dayanışma kültürünün özgün ve ilham verici deneyimlerini bizlerle paylaşıyor. Şölenlere ve eğlencelere katılıyor, ekmeğe pişirip sofralar kuruyor, evler yapıp daireler satın alıyor, yaşlıları ziyaret edip yoksullara yardım ediyor ve yetimlerle birlikte kamp yapıyorlar. Anlayacağınız çok uzaklardaki değerleri tam içimizde hissettirip kıymetlerini en saf biçimde gözler önüne seriyorlar.

"Zor zamanlardan geçiyoruz. Karşı karşıya olduğumuz ve olacağımız tüm bu krizlerle başa çıkabilmek için geçmiş deneyim ve pratiklerin hatırlanması büyük önem taşıyor. Elinizdeki seçkiyi bu amaca uygun, Avrupa Siyaset Okulu mezunlarının tarih ve coğrafya içinde çıktıkları keşfin güncesi olarak görebilirsiniz..."

Ulaş Bayraktar

